

культурно-освітньої бази. Станом на 1 січня 1960 р. в області працювало 962 сільські клуби [24, 27], що у 2,5 рази більше від показника 1945 р. У довідці управління культури Тернопільського облвиконкому про мережу та роботу культурно-освітніх закладів області представлено дані про кількість сільських бібліотек – 703 одиниці, колгоспних клубів – 14, колгоспних бібліотек – 306 [24, 27].

Ці та інші чинники покращення соціальної інфраструктури сільської місцевості вже не могли зупинити процес урбанізації та відтоку трудових ресурсів для потреб промисловості.

За період із 1965 – 1969 рр. кількість працездатного населення зменшилася з 389, 4 тис. [25, 2] до 358,1 тис. осіб [26, 21], що засвідчує процес сповільнення народжуваності та активізації міграційної активності.

Згідно з переписом населення 1970 р., кількість сільських жителів становила 883 945 осіб [27, 16], що на 2,4 % менше від показника 1959 р. (905 987 осіб) [27, 16]. Причину скорочення кількості сільського населення на цей період слід шукати в процесі урбанізації та в сповільненні темпів природного приросту в селі.

Констатуємо й порушення вікової структури сільських жителів, оскільки більшість молоді виїжджала до міст спочатку на навчання, а згодом і на постійне проживання. Зменшення кількості сільського населення області відбувалося відповідно до загальноукраїнських демографічних процесів. Так, за період із 1960 – 1985 рр. сільське населення УРСР скоротилося з 22,5 до 17,7 млн осіб [6, 190]. Населення українських сіл скорочувалося надзвичайно швидкими темпами. За цей період показник становив – 21,3 %, що в майбутньому призвів до суттєвої демографічної проблеми в структурі населення.

Отже, динаміка сільського населення залежала насамперед від соціально-економічних змін, які відбулися загалом у державі та в Тернопільській області. Частково були змінені територіальні межі досліджуваного регіону, окрім цього, вплив на динаміку сільського населення мали й міграційні процеси. У 60 рр. ХХ ст. помітне пришвидшення темпів урбанізації краю.

Проведений аналіз дає підстави стверджувати, що динаміка кількості сільського населення, розпочинаючи з 60 рр. ХХ ст., набула негативного характеру, незважаючи на чималі темпи розвитку соціальної інфраструктури в сільській місцевості. Сповільнення темпу приросту населення було неможливо спинити, що в подальшому призвело до негативного сальдо природного приросту сільського населення досліджуваного регіону.

1. Народне господарство Тернопільської області : статистичний збірник / за ред. М. Аверченко. – Тернопіль : Облвидав, 1957. – 271 с.

2. Народне господарство Тернопільської області : статистичний збірник / за ред. М. Аверченко. – Львів : Держстатвидав, 1962. – 281 с.

3. Народне господарство Тернопільської області : статистичний збірник / за ред. М. Аверченко. – К. : Статистика, 1967. – 204 с.

4. Народне господарство Тернопільської області : статистичний збірник / за ред. М. Аверченко. – К. : Статистика, 1972. – 224 с.

5. Демографічний розвиток Української РСР (1959 – 1970 рр.) / ред. В. Жученко, В. Бурлин. – К. : Наукова думка, 1977. – 222 с.

6. Коріненко П. Історія українського селянства : навчально-методичний посібник / П. Коріненко. – Тернопіль : вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2014. – 296 с.

7. З історії радянської Тернопільщини : учбово-методичні розробки / Л. Коліщенко, В. Шкварець, М. Квашира. – Тернопіль : вид-во Тернопільського фінансово-економічного інституту, 1972. – 121 с.

8. Буяк Б. Б. Розвиток промислової сфери в західних областях Української РСР упродовж 1944 – 1950-х років (На матеріалах Дрогобицької, Львівської, Станіславської, Тернопільської областей) : дис. ... канд. іст. наук : спец. 07.00.01 «Історія України» / Буяк Богдан Богданович ; Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка. – Тернопіль, 2001. – 257 с.

9. Киданюк А. В. Соціально-економічні та культурні процеси у селі упродовж 1944 – 1950 рр. (на матеріалах Дрогобицької, Львівської, Станіславської, Тернопільської областей) : дис. ... канд. іст. наук : спец. 07.00.01 «Історія України» / Киданюк Андрій Володимирович ; Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка. – Тернопіль, 2011. – 221 с.

10. Державний архів Тернопільської області (ДАТО). Ф. Р-1. Статистичне управління Тернопільської. Оп. 7. Спр. 1, арк. 1. (для заг.)

11. Ф. Р-1. – Оп. 7. – Спр. 6, арк. 2.

12. Ф. Р-1. – Оп. 3. – Спр. 290, арк. 1.

13. Ф. Р-1. – Оп. 7. – Спр. 14, арк. 2.

14. Ф. Р-1. – Оп. 3. – Спр. 478, арк. 1.

15. Ф. Р-1. – Оп. 3. – Спр. 634, арк. 21.

16. Там само, арк. 28 зв.

17. Ф. Р-1. – Оп. 3. – Спр. 636, арк. 3.

18. Там само, арк. 8.

19. Ф. Р-1. – Оп. 4. – Спр. 37, арк. 1 зв.

20. Ф. Р-1. – Оп. 4. – Спр. 73, арк. 1 зв.

21. Ф. Р-1. – Оп. 3. – Спр. 753, арк. 9.

22. Там само, арк. 18.

23. Ф. Р-1. – Оп. 3. – Спр. 918, арк. 4.

24. Радянська Тернопільщина 1959 – 1975 документи й матеріали. Партийний архів Тернопільського обкому КП України. Тернопільський обласний Держархів / [гол. ред. Ю. Семенов]. – Львів : Каменяр, 1986. – 240 с.

25. Ф. Р-1. – Оп. 4. – Спр. 237, арк. 2.

26. Ф. Р-1. – Оп. 4. – Спр. 467, арк. 21.

27. Підсумки Всесоюзного перепису населення 1970 року: Чисельність населення СРСР, союзних та автономних республік, країв і областей / ЦСУ при Каб. Мін. СРСР. – М. : Статистика, 1972. – 176 с.

28. Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції «Тернопіль і Тернопілля в історії та культурі України і світу (від найдавніших часів до сьогодення)» / [гол. ред. І. Зуляк]. – Тернопіль : «Вектор», 2014. – 220 с.

О. О. Тітіка

РОЛЬ МІСЦЕВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ В СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОМУ ВІДРОДЖЕННІ СЕЛА В 1946–1950 РР.

У статті проаналізовано роль місцевої промисловості України у відродженні економіки й соціальної сфери села в 1946 – 1950 рр. Схарактеризовано внесок галузі в забезпечення виробничої сфери сільського господарства та побутових потреб селян.

Ключові слова: місцева промисловість, відродження економіки й соціальної сфери села, продукція виробничого призначення, товари широкого вжитку.

In the article the role of local industry of Ukraine is analysed in the revival of economy and social sphere of village in 1946–1950. Payment of industry is rotined in providing of production sphere of agriculture and domestic necessities of peasants.

Key words: local industry, revival of economy and social sphere of village, products of the production setting, consumer goods.

До післявоєнного соціально-економічного відродження українського села тією чи тією мірою були причетні різні галузі промислового комплексу республіки. Вагомим був, зокрема, внесок місцевої промисловості. Однак це питання в історіографії й донині малодосліджене, відсутні спеціальні публікації, а наявна в низці праць [1] інформація має фрагментарний характер і не відображає справжній стан із виробництвом галуззю продукції для потреб села та її роль у розв'язанні важливих тогочасних сільських економічних і соціальних проблем. У пропонованій публікації сформульовано завдання проаналізувати роль місцевої промисловості України в соціально-економічному відродженні села в 1946 – 1950 рр. Предметом дослідження є проблема повоєнного відродження українського села, об'єктом – роль місцевої промисловості у відбудовних процесах на селі.

Як відомо, на час визволення території республіки українське село перебувало в стані неймовірного спустошення, занепаду й зuboжіння. Майже повністю були зруйновані матеріально-технічна база та соціальна сфера села, перестали функціонувати цілі галузі сільськогосподарського виробництва. Для підтвердження наведемо лише кілька страхітливих за своїм змістом показників. У колгоспах і радгоспах окупанти зруйнували 251 тис. будівель виробничого призначення, вивезли до Німеччини або знищили 56 972 трактори й 24 556 комбайнів та багато тисяч інших сільськогосподарських машин і реманенту. Село залишилося навіть без таких простих транспортних засобів, як вози та сани: гітлерівці вивезли 1 278 тис. одиниць (зокрема 664,4 тис. возів), а також до 80 % шкіряної збруї [2, 310]. У більшості сільських населених пунктів були спустошені особисті господарства селян, а застосування окупантами тактики «спаленої землі» призвело до втрати багатьма селянами індивідуального господарства взагалі. Одним із найтрагічніших наслідків окупації для українського села були збитки, завдані його соціальній сфері. Окупанти перетворили на руїни понад 28 тис. сіл [3, 230], майже повністю зруйнували або знищили сільські мережі побутових, торгових, медичних, освітніх і культурних закладів. У селах України окупанти зруйнували та знищили 1 808 тис. селянських хат [4, 156], унаслідок чого без даху над головою й без пожитків (примітивних меблів, посуду, інвентарю, постільних речей, одягу і взуття) залишилися сотні тисяч селянських сімей та кілька мільйонів сільських жителів [5, 229].

Упродовж початкового етапу відбудови, що розпочався ще в умовах війни з 1943 р. і тривав до кінця 1945 р., була відроджена лише незначна частина втраченого в роки воєнного лихоліття в економічній і соціальній сферах села. Переважний же обсяг робіт у справі відродження економічного потенціалу й соціальної інфраструктури села відбувався в роки четвертої п'ятирічки (1946 – 1950 рр.), посутню роль у цьому процесі відіграла місцева промисловість України.

У довоєнний період місцева промисловість мала велику питому вагу в загальному балансі економіки України. Вона була сукупністю промислових підприємств, трестів, промислових комбінатів та інших

організацій, підпорядкованих Народному комісаріатові місцевої промисловості УРСР (утвореному згідно з постановою ЦВК УРСР від 4 вересня 1934 р.) й одночасно (крім підприємств республіканського підпорядкування) місцевим Радам. У 1941 р. у підпорядкуванні Наркомату місцевпрому УРСР перебувало 706 підприємств, із них 267 заводів республіканського й обласного підпорядкування та 439 районних та міських промкомбінатів, у складі яких функціонувало 1 978 цехів, майстерень і виробництв [6, 4, 29]. Підприємства місцевої промисловості, виготовляючи в широкому асортименті продукцію виробничого призначення й товари широкого вжитку, допомагали місцевим органам влади розв'язувати в областях, районах і містах нагальні проблеми функціонування місцевого господарства та забезпечення потреб населення. Частина виробленої продукції використовували для потреб сільського господарства республіки. Зокрема, у передвоєнному 1940 р. підприємства місцевої промисловості республіки виготовили 14 674 шт. сільськогосподарських машин (віялок – 1 089, соломорізок – 7 304, жмихоподрібнювачів – 1 956, бурякорізок – 489, кінних приводів до молотарок – 585 та ін.), запасних частин до тракторів і сільськогосподарських машин на 5 449 тис. крб., 105,8 тис. м ланцюгів для комбайнів, 35,7 тис. шт. возів і ходів до них та багато інших виробів сільськогосподарського призначення [7, 5, 9–12, 14, 94].

Унаслідок проведених у 1943 – 1945 рр. відбудовних робіт, у галузі розпочали працювати 182 підприємства республіканського й обласного підпорядкування, 780 відновлених і заново створених районних та міських промислових комбінатів, у складі яких функціонували 7 838 підприємств, майстерень, цехів і виробництв [8, 4]. Виробництво продукції в 1945 р. становило вже 43,4 % від річного довоєнного виробництва [9, 366]. У наступні роки кількість підприємств галузі була відновлена на довоєнному рівні. Уже в 1948 р. випуск продукції на підприємствах галузі не лише досяг довоєнного рівня, а й перевершив його на 8,2 % [10, 90].

Специфічною особливістю функціонування місцевої промисловості в 1946 – 1950 рр. була її багатопрофільність у виробництві продукції для потреб інших галузей економіки, зокрема сільського господарства, і товарів широкого вжитку для задоволення найбільш нагальних повсякденних потреб населення. На підприємствах галузі виготовляли в асортименті металевий прокат, металеві, фарфорово-фаянсові та пластмасові товари широкого вжитку, лаково-фарбувальні й будівельні матеріали, медичний і будівельний фаянс, шкільні та канцелярські товари й приладдя, культтовари та галантерею, музичні інструменти, вози й ходи до них, упряж та інше обладнання й облаштування для гужового транспорту, сільськогосподарські машини та інвентар і запасні частини до них, гідротурбіни, металообробні й деревообробні верстати, котли, електрообладнання, механізми та обладнання для житлово-комунального господарства, автогенно-вагове обладнання, бочки й цистерни, шкіро-взуттєві, дерев'яні, селікатно-керамічні, валяльно-войлочні вироби та багато іншої продукції (у кінці 1946 р. на підприємствах галузі виготовляли виробів 1 002 найменувань [8, 64], а до кінця п'ятирічки їхня кількість ще більше зросла), також

відбувалося обслуговування населення метало-побутовим ремонтом, індпошивом і ремонтом одягу й взуття. Велику частину описаної продукції та послуг безпосередньо або опосередковано спрямовували для виробничих, господарських і соціальних потреб села.

З огляду на обмежений обсяг публікації, проаналізуємо лише найважливіші напрями виробничої діяльності місцевої промисловості з виготовлення продукції для потреб сільського господарства. Надзвичайно важливим було виробництво запасних частин до тракторів і сільськогосподарських машин, простих сільськогосподарських машин та пристосувань (соломорізок, віялок, кормоподрібнювачів, ланцюгів для комбайнів) і сільськогосподарських знарядь (лопати, сапи, граблі, коси, пилки, секатори, лопати, садові та окулірувальні ножі, молокоміри, елеваторні ковші, бідони й багато іншого). Таку продукцію виготовляли на 30 заводах Міністерства місцевої промисловості [11, 17–21]. Упродовж 1946–1948 рр. вироблено запасних частин до тракторів і сільськогосподарської техніки на суму 14 761,1 тис. крб., 1 172 віялки, 4 021 саморізки, 1 451 тис. пог м «Ланцюгів Галія», 53,8 тис. шт. садових ножів, 268 тис. шт. ножів для цукрового буряку, 98 тис. шт. секаторів, 3 379 тис. шт. металевих лопат, 658 тис. шт. підків, 191,2 тис. кв. м сит для комбайнів, 51 тис. шт. бідонів, 15,2 тис. шт. елеваторних ковшів, 2 372 т колісної мазі, 1 642 тис. комплектів упряжі для тягла [12, 9–12, 14, 13, 22–31, 58; 14, 28; 15, 24–25] та багато інших найменувань продукції виробничого призначення. У 1949 р. аграрії одержали від місцевпромівців 100 тис. кіс, 100 шт. подрібнювачів грубостеблевих кормів, 1 500 універсальних млинів, 1 000 шт. насосів для водопостачання, виробництво яких освоїли того року [16, 7].

Однією з найважливіших підгалузей у системі місцевої промисловості, що забезпечувала потреби села, була обзобудівна. З огляду на відсутність у сільському господарстві республіки достатньої кількості механічних транспортних засобів, використання живого тягла залишалося основним джерелом забезпечення потреб транспортування. За роки війни й окупації втрачено величезну кількість возів, їх поновлення стало нагальною потребою. Місцева промисловість була однією з провідних у розв'язанні цієї проблеми. У системі Міністерства місцевої промисловості функціонував спеціальний трест «Обзобудування», у складі якого працювали 5 обзобудівних заводів (Чугуївський, Ніжинський, Житомирський, Павлоградський, Молочанський), де виготовляли в асортименті парокінні й однокінні ходи, осі, колеса, втулки возів та іншу продукцію для обозу. Крім цього, виробництво обозу налагодило кілька інших загальнореспубліканських заводів (наприклад, завод імені Комінтерну), спеціальні підприємства, майстерні та цехи в системі всіх облмісцевпромів і при багатьох райпромкомбінатах. Лише впродовж 1946–1948 рр. у системі місцевпрому вироблено понад 500 тис. шт. осей, 195,8 тис. шт. возів і ходів, понад 3 тис. т втулок до возів [12, 9–12, 14; 13, 22–31, 58; 14, 28; 15, 24–25], більшість яких надійшла до сільського господарства.

Згідно з постановою Ради Міністрів УРСР від 17 жовтня 1946 р. «Про заходи з подальшого розвитку сільської електрифікації і забезпечення будівництва

невеликих гідроелектростанцій», передбачали збудувати електростанції й підстанції загальною потужністю 58 100 кВт, зокрема гідроелектростанції загальною потужністю 31 000 кВт, із них увести в дію в 1947 р. 20 000 кВт; збудувати теплові електростанції потужністю 10 700 кВт; електрифікувати 1 420 колгоспів і сіл, 51 радгосп, 318 МТС, 33 МТМ, 19 ремонтних заводів та 67 інших сільськогосподарських підприємств й установ; збудувати 1 535 трансформаторних підстанцій, 12 250 км ліній електропередач, установити 5 276 електромоторів і 248,4 тис. світлових точок. У виконанні сформульованих завдань важливу роль мало виконати Міністерство місцевої промисловості УРСР, якому належало: а) виготовити в 1947 р. для потреб сільської електрифікації на Славгородському заводі «Прогрес» у Дніпропетровській області 160 гідротурбін ГТР, довівши потужність цього заводу на кінець 1947 року до 150 гідротурбін у рік; виготовити в 1947 році на Кіровоградському заводі «Більшовик» 440 гідротурбін ВТ; б) організувати виготовлення на зазначених заводах трансмісій, підймальних механізмів та іншого гідромеханічного устаткування; в) ужити заходів до максимального зниження відпускних цін на гідротехнічне устаткування; г) освоїти в IV кварталі 1946 року виготовлення виробів із пластмаси: електропатронів, вимикачів, штепсельних розеток, відгалузних коробок, групових щитків, втулок і почати в 1947 році масовий випуск зазначених виробів для сільської електрифікації за заявками й технічними умовами «Укрсільелектро» [17, 512–513]. Проведена в галузі робота щодо виконання урядових завдань загалом дала позитивні результати, хоч у затвердженні термінів виробити в повному обсязі асортимент виробів не вдалося.

Серед важливих напрямів виробничої діяльності місцевпрому було виготовлення будівельних матеріалів для потреб господарського й житлового будівництва в сільській місцевості. Практично все виробництво основних будівельних матеріалів – цегли, черепиці й вапна – зосереджували на заводах і в цехах 250 районних промислових комбінатів, зокрема на 157 невеликих цегляних заводах, які працювали сезонно, немеханізованих, з обмеженими потужностями виробництва. Незначні обсяги виробництва й ручна праця, а також великі витрати на доставку палива призводили до великої собівартості матеріалів і збитковості їх виробництва. Незважаючи на ці проблеми й труднощі, на підприємствах галузі в 1946–1950 рр. виготовили 111,2 млн шт. випаленої цегли, 5 млн 268 тис. шт. черепиці, 101,6 тис. т вапна [6, 75; 18, 25; 19, 6], значну кількість яких направили для будівельних робіт у сільській місцевості.

Місцева промисловість була одним з основних виробників продукції для забезпечення потреб сільської житлово-комунальної сфери: опалювальних котлів, радіаторів, скобельних виробів, пічного литва, насосів та іншого. Ця галузь основний постачальник виробничої сфери аграрного сектору в металооброблювальному, металоріжучому, ковально-пресовому й деревообробному обладнанні, а також у ваговому обладнанні для потреб господарства та в побутовій сфері.

На підприємствах галузі у великому асортименті виготовляли товари широкого вжитку: чавунний, оцинкований, емалевий, металевий і гончарний посуд, столове приладдя, масляні, емалеві й сухі фарби та

білила, скобельні вироби, гвіздки, вироби з пластмаси, господарське мило, сірники, дерев'яні бочки, корзини, коломазь, панчішно-шкарпеткові вироби, м'який і жорсткий шкіряний товар, упряж для тягла, мотузки, взуття та багато іншого, що використовували в повсякденній господарській діяльності й побуті сільських жителів.

Одночасно з виробництвом продукції виробничого призначення й товарів широкого вжитку підприємства місцевої промисловості виконували ще одну надзвичайно важливу функцію – обслуговування сільського населення метало-побутовим ремонтом, індошовом і ремонтом одягу й взуття. Ці послуги селянам надавали районні та міські промислові комбінати.

Підбиваючи підсумки, зазначимо, що в 1946 – 1950 рр. місцева промисловість відіграла важливу роль у виконанні завдань відродження економіки й соціальної сфери повоєнного села. Продукція, яку виготовляла галузь для села, повною мірою не задовольняла його потреби, але вона була надзвичайно цінною в тогочасних складних умовах.

1. *Історія народного господарства Української РСР*: у 3 т., 4 кн. – К., 1985. – Т. 3, кн. I: *Розвиток соціалістичної економіки в період будівництва і вдосконалення розвинутого соціалізму (1938 – 1960 рр.); Відбудова і розвиток соціалістичної індустрії Української РСР (період будівництва розвинутого соціалізму)*. – К., 1978; *Енциклопедія народного господарства Української РСР*. Т. 1–4. – К., 1969 – 1972; *Економіка Советской Украины. 1945 – 1975*. – К., 1975; *Історія міст і сіл Української РСР*: у 26-ти т. – К., 1967–1976; *Нестеренко О. О. Розвиток промисловості на Україні*: в 3-х ч. / О. О. Нестеренко. – К., 1966. Ч. 3; *Тітіка О. О. Місцева промисловість України в 1946–1950 рр.: проблеми і результати відбудови та функціонування* / О. О. Тітіка // *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка* / за ред. проф. І. С. Зуляка. Серія: *Історія*. – Тернопіль: вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2010. – Вип. 2. – С. 251–260; *Її ж. Районні та міські промислові комбінати системи Наркомату (Міністерства) місцевої промисловості УРСР у 1943–1950 рр.: відбудова, функціонування й роль у забезпеченні потреб економіки та населення республіки* / О. О. Тітіка // *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка* / за ред. проф. І. С. Зуляка. Серія: *Історія*. – Тернопіль: вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2014. – Вип. 1. – С. 92–97 та ін.

2. *Історія українського селянства. Нариси*: в 2-х т. – К., 2006. – Т. 2.

3. *Історія України* / під ред. В. А. Смолія. – К., 1997.

4. *Українська РСР у Великій Вітчизняній війні Радянського союзу 1941–1945 рр.*: в 3-х т. – К., 1969. – Т. 3.

5. *Перехрест О. Г. Українське село в 1941–1945 рр.: економічне та соціальне становище*: монографія / О. Г. Перехрест / НАН України. *Ун-т історії України*. – Черкаси, 2011.

6. *Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі – ЦДАВО України)*. – Ф. 4990 – Оп. 1. – Спр. 29.

7. *Центральний державний архів громадських об'єднань України (далі – ЦДАГО України)*. – Ф. 1. – Оп. 76. – Спр. 152.

8. *Там само*. – Спр. 206.

9. *Советская Украина в годы Великой Отечественной войны 1941–1945. Документы и материалы в трёх томах*. – К., 1985. – Т. 3.

10. *ЦДАГО України*. – Ф. 1. – Оп. 30. – Спр. 2583.

11. *Там само*. – Оп. 76. – Спр. 97.

12. *Там само*. – Спр. 210.

13. *Там само*. – Оп. 23. – Спр. 5885.

14. *Там само*. – Спр. 3993.

15. *Там само*. – Оп. 76. – Спр. 309.

16. *Там само*. – Оп. 30. – Спр. 1614.

17. *Збірник постанов і розпоряджень Уряду Української Радянської соціалістичної республіки*. – № 1–12. 1946 р. – К., 1946.

18. *ЦДАГО України*. – Ф. 1. – Оп. 30. – Спр. 2589.

19. *Там само*. – Оп. 76. – Спр. 320.

Г. М. Чепурда

СТВОРЕННЯ СИСТЕМИ ПОЛЕЗАХИСНИХ ЛІСОСМУГ В УКРАЇНІ ВІДПОВІДНО ДО «ВЕЛИКОГО ПЛАНУ ПЕРЕТВОРЕННЯ ПРИРОДИ»

Досліджено втілення в життя планів заліснення степових і лісостепових регіонів України в повоєнний період відповідно до «Великого плану перетворення природи». Проаналізовано заходи радянської влади зі створення системи полезахисних лісосмуг, передбачених «Великим планом перетворення природи».

Ключові слова: *полезахисні лісосмуги, «Великий план перетворення природи», протиерозійні роботи, меліорація земель.*

Implementation of reforestation of steppe and forest steppe regions of Ukraine in the postwar period in accordance with the «Great plan of nature transformation» was researched as well as Soviet government activities to establish a system of shelter belts provided by a «Great plan of nature transformation».

Key words: *shelter belts, «Great plan of nature transformation», anti-erosion works, land reclamation.*

Кліматичні умови степових і лісостепових районів України, періодичні жорстокі посухи й сухії зумовлювали в повоєнний період нестабільність урожайів. Реалії тогочасного життя примушували задумуватися над перспективами господарювання на землі, а численні факти доводили, що хижацьке господарювання призводить до руйнування постійних джерел родючості ґрунту та ерозії. Учені ще з кінця XIX ст. проводили дослідження в галузі степового природокористування та на практиці розширювали методи пом'якшення природного й антропогенного впливу. Проте лише в повоєнний період радянська влада вдалася до рішучих кроків, розробивши «Великий план перетворення природи», посутня увага у якому зосереджена на створенні системи полезахисних лісосмуг.

Мета статті – вивчити заходи радянської влади зі створення системи полезахисних лісосмуг, передбачених «Великим планом перетворення природи».

У післявоєнний період поряд із ліквідацією наслідків війни та окупації, відповідно до затвердженого радянською владою так званого «Великого плану перетворення природи», у великому обсязі були відновлені роботи зі створення лісозахисних насаджень. Лісомеліоративні заходи передбачали, звичайно, закладку стокорегулювальних прибалкових і приярних лісових смуг, суцільні насадження по ярах, балках, берегах річок, біля ферм, по берегах ставків і водосховищ [1, 46].

До штату сільськогосподарських органів від машинно-тракторних станцій до Міністерства